

**Empiezo a leer y escribir
en mi lengua.
Amuzgo**

**Mato'a na nntsei'naⁿya ndo' na
nntseiljeiya ñ'oomya.
Ñomndaa**

**M
E
VYT**

••• Modelo
Educación
para la Vida
y el Trabajo

Créditos de la presente edición

Coordinación académica

Sara Elena Mendoza Ortega
Elisa Vivas Zúñiga

Compilación y adaptación para la población
hablante en lengua indígena

Cain de Jesús Apóstol
Julio López Arango
Eliuth de Jesús Apóstol

Revisión técnica

Miguel Angel Recillas González

Asesoría académica

María Elena Ibáñez Bravo

Asesoría de la adaptación en lengua indígena
María Elena Ibáñez Bravo

Corrección ortográfica de la lengua indígena
Marisol Onofre de Jesús

Aidet Valtierra de la Cruz

Coordinación gráfica y cuidado de la edición

Greta Sánchez Muñoz
Adriana Barraza Hernández

Seguimiento al diseño
Jorge Alberto Nava Rodríguez
Ricardo Figueroa Cisneros

Seguimiento editorial
María del Carmen Cano Aguilar

Supervisión editorial
Marlik Mariaud Ricárdez

Revisión editorial
Gabriel Nieblas Sánchez
Agustín Escamilla Viveros
Marisol Ruiz Monter

Diseño y diagramación
Ricardo Valverde González

Diseño de portada
Jorge Guillermo Aguilar Picasso

Ilustración
Irvin Richard Zela Vázquez

Empiezo a leer y escribir en mi lengua. Amuzgo. MIBES 1. Libro de lecturas. D. R. 2010 ©Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, INEA. Francisco Márquez 160, Col. Condesa, México, D.F., C.P. 06140.

Esta obra es propiedad intelectual de sus autores y los derechos de publicación han sido legalmente transferidos al INEA. Prohibida su reproducción parcial o total por cualquier medio, sin autorización escrita de su legítimo titular de derechos.

ISBN *Modelo de Educación para la Vida y el Trabajo.* Obra completa: 970-23-0274-9

ISBN *MEVyT Indígena Bilingüe con Español como Segunda Lengua:* 970-23-0500-4

ISBN *Empiezo a leer y escribir en mi lengua.* Amuzgo. MIBES 1. Libro de lecturas: 978-607-9033-86-6

Impreso en México

Índice

	Pág.
Ñ'oom na ma'mo ⁿ ts'iaa ⁿ na chuu librowaa	4
Cwentoo' catsia ⁿ ñequio xioom'	6
Cwentoo' snom, catscu ñ'e ⁿ caxtijndyo	8
Presagios	10
Cwii nnom na tiyuu' na tuu ⁱ	12
Cwentoo' tsa ⁿ tya, tsa ⁿ jñee ⁿ ndo' ñ'e ⁿ tsa'jndii	14
Ñ'oom na tjom cwii ts'a ⁿ na teiyotiche ⁿ na tjatseiccaañe sjo	18
Cwentoo' tsa ⁿ nchquee ⁿ	22
Cwentoo' snom, caxti xquie, quioo' xquie ñ'e ⁿ catscu	26
Cwentoo' cwii tsuü quio st'ei ⁿ	30
Calcaa na tañe'cal'a calcaa	32
Tsa ⁿ nchquee ⁿ	34
Tyochi' na seicwaque ⁿ na' na yuscuchjoo	37
Je' mataya cwentaa' tsjomya	40
Stoo	42
Sto na cachquiee na mando' quioo'	43
Cajndye xquie ñ'e ⁿ cajndya	45
Catsuu ñequio catscoo	47
Catyja 'naa ⁿ catye ⁿ nquiee	50
Tsa ⁿ na tijndo ^l ts'om sqa ta ⁿ ntjom na tjax' iaañe	52
Cajndyaa ñequio tsjoo	55

Ñ'oom na ma'moⁿ ts'iaaⁿ na chuu librowaa

Librowaa na chuuna' ljeii na nntsei'naaⁿ ts'aⁿ tuiina' ñequio we ndyee nnom na nndq^a nntsei'naaⁿ ts'aⁿ cantyja chiuu na ta'ndo' nn'aⁿncue naquii' ndyuua Sndaa.

Ñomtiuu 'naaⁿ librowaa, jo' na ñequio na nntsei'naⁿ ntaⁿljeiimeiiⁿ nncwajnaⁿ nt'omcheⁿ joo na ticwajnaⁿ ñequio na m'aaⁿ ts'om' chiuu na nntseineiⁿ ljeii'ñeeⁿ, tjaa cwenta meiⁿyuucheⁿ na m'aaⁿndyu', ndo' mati ñequio na matsei'naⁿ ljeiimeiiⁿ nnc'oom' na neiⁿnco ts'om' ñequio nc'ia' ee ndq^a nnts' ljo' na neiⁿncoo' na matsei'naⁿ.

Ñjaaⁿ mati nncwajnaⁿ ndo' nncjaañjoom' xco ts'om' nt'om consejo na cwit'mo^ooⁿ nn'aⁿ ndq^a ndana ndo' ndq^a ndacantyjona, ndo' mati nndq^a nleil'uee'ndyu' ljeiimeiiⁿñe cha na ndq^a nc'oom' na neiⁿncoti ts'om'

yocheⁿ na matsei'naⁿ ñ'eⁿ nc'ia' ee ndqag nda' ndo' mati
nndqag nntsei'naⁿ cantsiom, cwento, ndo' ñ'oom na cwe'
cwil'uee'ndyeya nn'aⁿ na teiljeii naquii' librowaa.

Ñ'eⁿ librowaa ndqag nntseitiuu'l'i' ee nquio cwento x'iaa
na ndqag nntsei'naⁿ ndo' na ncjawee' 'ndyo', nt'ia' ljo'na'
tseijomna' chiuuwaa na m'aaⁿndyu' ñequio na nntsei'naⁿ
nt'om *poemas* ndo' *refranes* ndo' nncwe'cañoomna'
na nntsei'naⁿ nt'om ndyueen'oom na cañ'eeⁿ joona'
nntei'jndeienda' 'u na mayati ndo' cjeeti nntsei'naⁿ.

Cjañoom' ts'om' na juu *libro* lecturawaa chuuna' ñ'oom
xco na nntsei'naⁿ, ndo' joona' ndqag nleil'uee'ndyu' naquii'
cantyja na m'aaⁿndyu'.

Meindoo'a na juu librowaa t'maⁿ nteijndeienda' 'u.

¡C'oom' na neiⁿnco ts'om' xjeⁿ na
matsei'naⁿ ts'iaaⁿwaa!

Cwentoo' catsiaⁿ ñequio xioom'

Cwii xuee'ñeeⁿ tencwiñe catsiaⁿ
yuu na waa cwii 'ndyoo tsjo' ñequio
xioom!. Catsiaⁿ matsoom nnom
xioom' je' na nlqui^{gaya} 'u,
t'q xioom'

matsoom. Ljo' matjom' 'una ja nlqui'. Saq ya a nlqui' ja, saq cwitjoocheⁿ na nlqui' ja. Chiuu ts'iaaⁿ ticatsaax'iaandyoyaa na nlei'nooⁿ ta sjowa' cha na nnt'iaa 'ñeeⁿ cjeeñeti. Matso catsiaⁿ, ya a, to'na na nleinomna, mat'uui^l xioom' ts'aaⁿ catsiaⁿ, sag catsiaⁿ meiiⁿ cwe' tiqueeⁿ cwenta naljo" s'aa xioom', quia na tquieno xcwe ta'ñeeⁿ. Matso catsiaⁿ yuu m'aaⁿ tsompaya luua ja ndo' maxjeⁿ nncwantjoⁿya 'u matso xioom!. Ndo' cwiicheⁿ ndii^l jnaⁿnnda'na' na jleí'nomna hasta xjeⁿ na tquieno xqueⁿcheⁿ ta', ndo' taqueeⁿ na nnt'iaaⁿ'aⁿ yuu m'aaⁿ xioom' ndo' meiⁿchjoo ticatseitioom na nljeiⁿ na xqueⁿ ta jndq mam'aaⁿ xioom', cant'ia'a na maxjeⁿ jndq tsjooya na nncwantjoⁿya 'u .

Je' a cja' 'u ntyjl' yuu nljei' na nlqui' ee na tsuundyu' ñ'oom na t'maaⁿya.

Mana ntycwii cwentowaa.

Ts'aⁿ na seineiⁿ cwento:

Abimael Arango López,
joona tsjoomna Suljaa'

Ts'aⁿ na tache' cwento:

Eliuth de Jesús Apóstol

Cwentoo' snom, catscu ñ'eⁿ caxtijndyo

Tyom'aaⁿ cwii snom na ñenquii'
tyojaacachoom n'oom teincwe ee
na ty'oom matso na nneiⁿncoo
cwiicheⁿ xuee nntseicueⁿ'eⁿ catscu,
quiajo' matso snom nnom catscu.
Ljo' ts'iaaⁿ ticalei'nooⁿya na
ndyeendyo, ja, 'u ndo'
caxtijndyo, quiana
to'na na

jleï'nomna ndo' ty'ena tquiena cwii joo yuu na ñjom ndaatioo na ñjomcheⁿ, quiajo' matso catscu. Aa ndye'yo' ja lwoo lwoo'ndyo ee ñjaanⁿ nndeil'yaya saaⁿ 'o catsa'ti'yo' nato na tsa'yo', majndye ty'ena ndo' tquie na yuu niom jndq^a ndeii matso snom nnom caxtijndyo ja ñjaanⁿ lwoo'ndyo ee ñjaanⁿ niom jndq^a ndeii cwenta ja.

Ya a matso caxtijndyo tjaaⁿ jndye tjaaⁿ hasta na tueⁿeⁿ yuu na waa cwii jndqa^a

tquie na jeeⁿ jndye tscoto' niom ee jo' jo' nndqa^a nljeiinⁿ na nlcwaⁿaⁿ. Quiajo' matsocheⁿnqueⁿ ja lwoo lwoo'ndyo ee ñjaanⁿ jndye calua' m'aⁿ naquii' jndqa^a tquie, hasta na cwii xuee'ñeeⁿ tyjee' cajndye ndo' mana tqueeⁿ caxtijndyo.

Luad' waa na tjantycwii cwentoo' snom, catscu ñ'eⁿ caxtijndyo.

Ntycwii cwentowaa.

Ts'aⁿ na seineiⁿ cuento:

Abimael Arango López,
joona tsjoomna Suljaa'

Ts'aⁿ na tache' cuento:

Eliuth de Jesús Apóstol

Presagios

Q uiaa na matseixuaa cajnoom'
na wawaa' ts'aⁿ quialjo'
cwii nn'aaⁿaⁿ nncue'.

- Quiaa na matseiwiññe caluu' nqueⁿ n'oom ndo' mat'oom, matseicañeiñ na nncua' ntscas.
- Quiaa na jeeⁿ caljeii chquiu tsjo' luee, quialjo' ma'moⁿna' na jndeii nnts'eii.
- Quiaa na waa waa' chi' ma'moⁿna' na nncua' ntscas o nnts'eii.
- Quiaa na nleitquioo'ñe catsuutsom'naⁿ ma'moⁿna' na taxueecua'.
- Quiaa na ntyja jndye cantaa tiqⁿmpo na jmeiⁿñ, ñe'catsona' mawjaawindyoo' nncwjee' ndaalua'.

- Quiaa na matseixuaa caspeii tiaⁿmpo na jmeiⁿ ee mawaaxjeⁿ nncua'!
- Quiaa na mano cats^g canchii' ñjom ñjom tsjo' matseicañeeⁿ quoo' na mancua'!
- Quiaa na nnty'iu tsua' nnom ts'aⁿ, matseicandiina' na 'naⁿ nnquilljoo tsua' nnoom oo nnts'aacheⁿna' na nnty'ioom.
- Quiaa na jeeⁿneiⁿ ntsiom cwit'mo^ooⁿna na waa nat^g ntjom ts'aⁿ.
- Quiaa mna nntsaadⁿne ts'aⁿ quialjo' m'aaⁿ cwii ts'aⁿ macjaañjoom ts'om jom oo matioñ'oom tsaⁿñeeⁿ nacjoom'm.
- Quiaa mna wja ts'aⁿ l'aa ndo' nncwity'ueeⁿ quialjo' ma'moⁿna' na cwe'ts'iaaⁿndyo l'aa na wjaⁿ.

Ts'aⁿ na seineiⁿ cwento:

Sergio Vázquez Evaristo,
joona tsjoomna Sulja'

Ts'aⁿ na tache' cwento:

Eliuth de Jesús Apóstol

Cwii nnom na tiyuu' na tuii

M'aⁿ nt'om nn'aⁿ
na ty'ena x'ee sjo
ty'ecatyjeendyena
tsiom ñequio cwii
tsaⁿscuchjoo ndana, jnda
na teijaaⁿ tyjee'cañoom
cwii naⁿwee matsoom:
ndyoow'aa, ndyo', aa
tiñe'tei'jnde*i'yo'* w'ayo'
nntso ee taticwaya w'aya,
ya catsu' cua' yujo', jo' na
matsoom nquiaya nntso na
ñenco aa tiñe'cate*i'jnde*i'yo'**
leiiya luua' na nntsom
ñequiondyo, aa ya a, jnda
teiquiuu' na cwindana,

c'uaa na macwaa^{n'a^n} nt'om 'naⁿ jeeⁿ
cacheⁿ, ljo' mache' tja'naⁿ, leiiya luua
jeeⁿ jndye ndei'cal'uaa too' xqueeⁿ, jo'
macwa'a, xje^{n'ñee^n} jla'no^{n'na} na tiya,
xje^{n'ñee^n} teicantyja tyo'ñeeⁿ mana t'ueeⁿ
lochom'm na nntseicue^{n'e^n} naⁿwee jndeii'
jleinom naⁿwee tetiquie'ntyjooⁿ juu,
jndq je' cwil'ueena ndana, jo'na ljiuna
na cwe' lia^{n'a^n} cwii meiⁿndyuua ñequio
niom!. Xje^{n'ñee^n} jla'no^{n'na} na nchii ts'aⁿ ya
naⁿwee'ñeeⁿ meiiⁿ na jla'lloo'ndyena ta'naⁿ
ljo' cwijndq a l'ana.

Ts'aⁿ na seineiⁿ cwento:

Sergio Vázquez Evaristo,
joona tsjoomna Suljaa'

Ts'aⁿ na tache' cwento:

Eliuth de Jesús Apóstol

Cwentoo' tsaⁿtya, tsaⁿjñeeⁿ ndo' ñ'eⁿ tsa'jndii

Tyom'aaⁿ cwii tsaⁿtya na tineiiⁿ'eⁿ ndyeñeeⁿ, ndo' tyotsaⁿntjoom joona na nla'lju'na ndyuuaⁿ'aⁿ joona nt'maⁿ ntaⁿ ndyuuaⁿ'aⁿ tyola'lju'na ndo' ticwii tmaaⁿ cwi'oolcwee'na,

ndo' nñeiñncloo cwiicheñ xuee nlquienaa
macwajndiinnda'cheñ, quiajo' joona ljuena
nnom tsañtya na joona t'mañ cwila'lju'na
ndo' cwiicheñ xuee mawaannda' chaxjeñ na
waa najndyee, quia jo' tsañtya matsoom.
Matseiyu'a ljo' na cwindu'yo', sqa macañna'

na njñoⁿya jndaaya cha na nnt'iaa^{n'a}
aa mayuu', ndo' jnda tsaⁿtya nt'iaa^{n'a} na
mayuu' ya ts'iiaaⁿ cwil'a nantjom jo'
na tjatseicañeeⁿ tsotyeeⁿ ndo' jndyo na
jndyocant'iaa', ndo' nt'iaa' na mayuu'
na cwil'a nantjom ts'iiaaⁿ ndo' tsoom na
cwiicheⁿ xuee nndyonnaa^{n'a} na nnt'iaa^{n'a}
tyuaa^{n'a}, ndo' xuee'ñeeⁿ teitquioo' na
mañecwii xjeⁿ waana'. Quiajo' tsaⁿtya'ñeeⁿ
jnaⁿ ndyuuaa^{n'a} nnom cwiicheⁿ tsaⁿtya
ndo' tsaⁿtya'ñeeⁿ sa'ntjoom nantjom
na nla'lju'na nndyuuaa^{n'a}, quiajo' cwii
tsaⁿjndiichjoo jom maqueeⁿ
cwenta joo nantjom'ñeeⁿ
ndo' ljeiⁿ na jeeⁿ canchii'
liaa cwee'na ndo' nt'iaa^{n'a}
na cwila'catana xjoona

ndo' na cwimeiⁿndyuaandyena na
nlcwana ndo' xjeⁿ na jnda jnda tcwa'na
nnt'maⁿ'na jnoom, ndo' xeⁿjnda je'
manto'na na nla'lju'na ndo' jnda teiquiuu'
cwila'lju'na ndo' juu tsaⁿ na wjaajndyee
nchu' mant'iaaⁿ'aⁿ ncuaaⁿ'aⁿ cha na nljeiiⁿ
xeⁿ na maya na 'oona na nlcwa'na. Ndo'
xjeⁿ'ñeeⁿ juu tsaⁿjndiichjoo s'aaⁿ na jom
wjaajjeeⁿ ndo' tsotyeeⁿ je' na nt'iaa' na nl'a
nantjom, ndo' ljeii na jeeⁿ canchii' liaana,
jeeⁿ cwila'catana ncjoona, ndo' cwicwa'na
mati cwit'maaⁿ'na jnoom, ndo' quia na
tsaⁿjndii ljeiiⁿ na mati joona cwicwa'na
chom jo' na matsoom, cata'yo' nchu' cjaaya
nntseindaaya cwitjoocheⁿ na nn'aⁿm'aⁿ'
nntquiina jaa.

Laati' ntycwii cwentoo' tsaⁿtya.

Ts'aⁿ na seineiⁿ cwento:

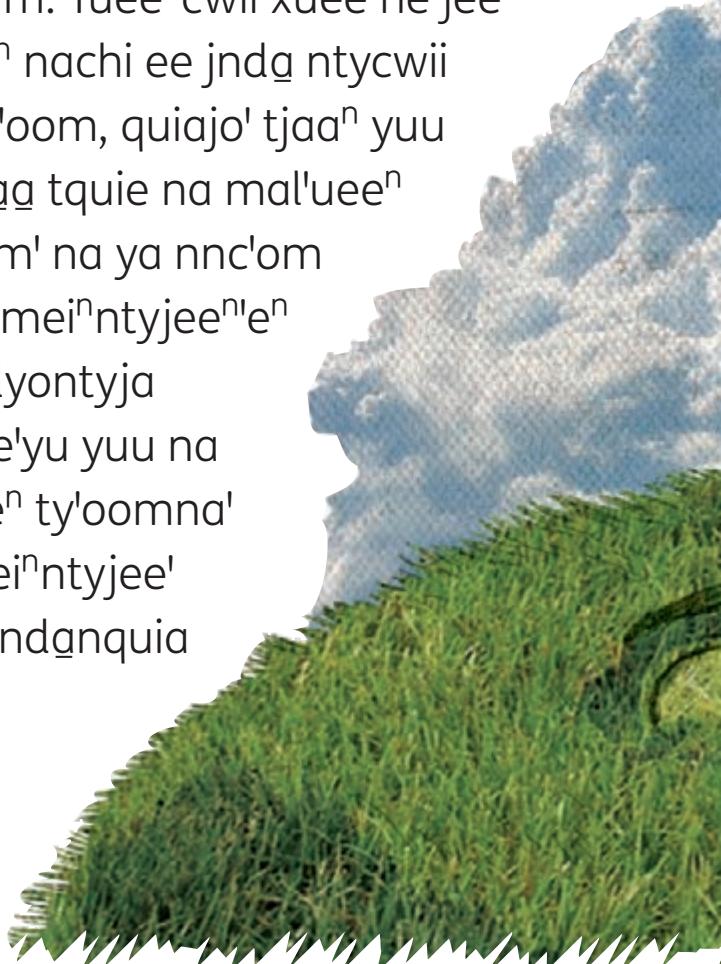
Abimael Arango López,
joona tsjoomna Suljaa'

Ts'aⁿ na tache' cwento:

Eliuth de Jesús Apóstol

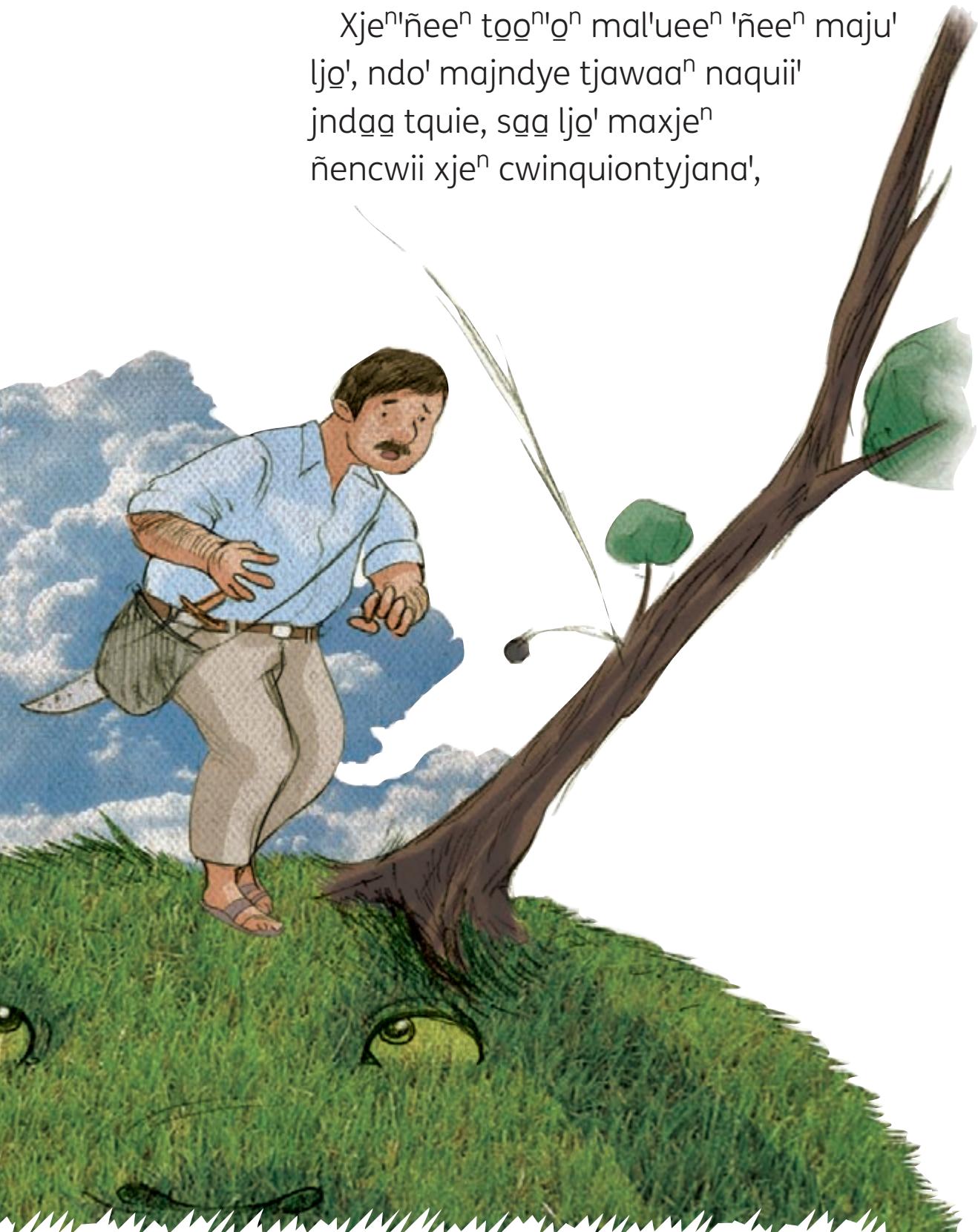
Ñ'oom na tjom cwii ts'aⁿ na teiyoticheⁿ na tjatseicaañe sjo

Ti'm'aaⁿ maxjeⁿ sjo quic'uaaⁿ na quich'eeⁿ n'oomljoo chu ndyo chu, ndo' maxjeⁿ ñenqueⁿ quicaⁿ yuu na niom ntjoom'm. Tuee' cwii xuee ne jeeⁿ ñeⁿnqueⁿ 'naⁿ nachi ee jndq ntycwii nachi na tjañ'oom, quiajo' tjaaⁿ yuu waa cwii jndq tquie na mal'ueeⁿ tscuu oo tsiom' na ya nnc'om xcwe xjeⁿ na meiⁿntyjeeⁿeⁿ jo' jo' ndo' jndyontyja cwii tsjo' ndye'yu yuu na meiⁿntyjeeⁿeⁿ ty'oomna' ts'oom na meiⁿntyjee' nacañom'm, ndanquia

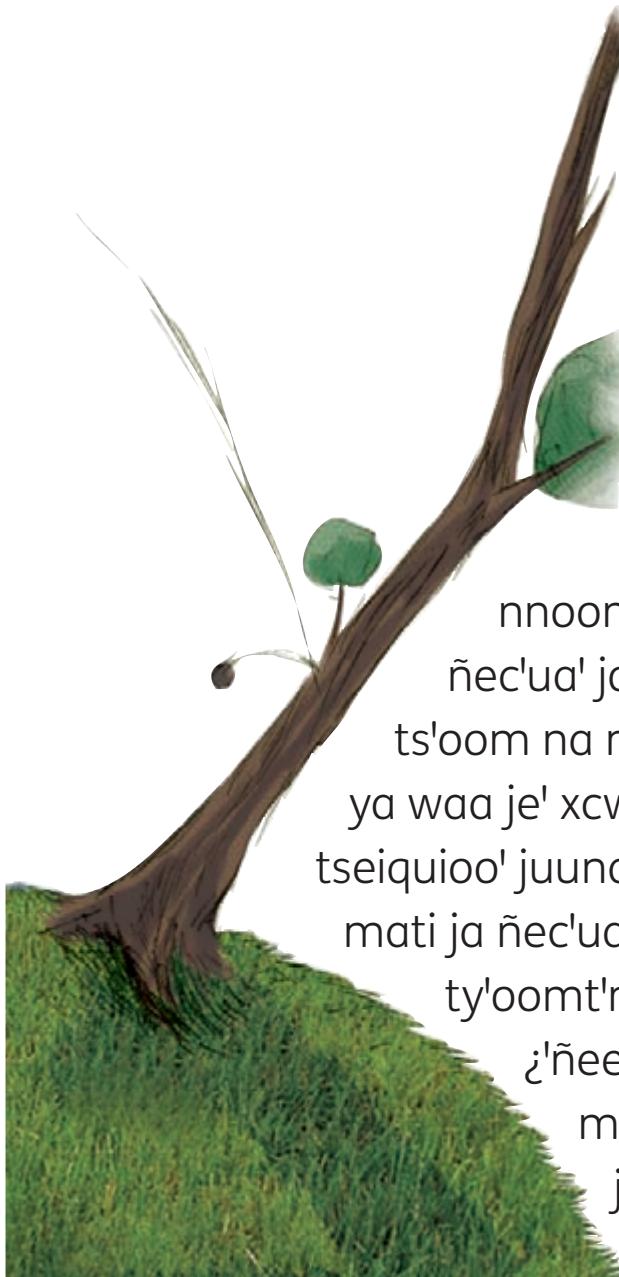
majndyontyja cwiicheñ tsjo' mat'mañti
mañejuu ts'oom'ñeeñ ty'oomna'.

Xjeñ'ñeeñ tøoñ'oñ mal'ueeñ 'ñeeñ maju'
ljo', ndo' majndye tjawaañ naquii'
jndaq tquie, saq ljo' maxjeñ
ñencwii xjeñ cwinquiontyjana',

xjeeⁿ tjawacatyeeⁿ na nlqueeⁿ cwenta yuu
cwina ljo'ñeeⁿ, jnda teiquiuu' chi ljeiⁿ cheⁿ
ndyo cheⁿ ndyo cwii ts'aⁿ na tindyeeñe ndo'
tmeiⁿ tjaⁿxqueⁿ, ndyo ndye'yu yuu na jom
wacatyeeⁿ.

Meiⁿñoom s'aana' na nquiaⁿaⁿ tja na
carquiee tjaanⁿaⁿ ndo' s'aana' na t'maⁿ
xqueⁿ, xjeⁿñeeⁿ matsoom
quii' ts'oom. Je' jo je' na
ndyandyona ñenco
manooⁿya quii' sjowaa, saa
jom maxjeⁿ watyeeⁿcheⁿ
jo' jo' ndo' ts'aⁿñeeⁿ
maxjeⁿ ñecwii tco
na ndyo yuu na
m'aaⁿ ndo' mana
tyjee'cañoom jom. Tso
nnoom xmaⁿndyu' re, 'u tsiom'
ñec'ua' jo' na m'aaⁿ ñjaaⁿ, majuu
ts'oom na matseicwa'a tsjo' luu' na
ya waa je' xcwe na jndye tsiom' ñjom,
tseiquoo' juuna' na nncwagaya tsiom'
mati ja ñec'uaya chjoowi', xjeⁿñeeⁿ jom
ty'oomt'maaⁿñe ts'oom tsoom
¿'ñeeⁿ 'u a? To tso ja stoo na
mats'aaya cwenta jndagwaa,
jeeⁿ manioom ty'ueeⁿ
xjeⁿñeeⁿ cwa ñ'eⁿ stoo

matseineiiⁿ ndo'
ñenqueⁿ m'aaⁿ jo'
jo', too^{n'}oⁿ seiquioom
ts'oom'ñeeⁿ tjeii^{n'}eⁿ
jndye tsiom' tquiaaⁿ
nt'om t'uu stoo'ñeeⁿ
ñejom ty'iom cwii tsua'
ts'aa tsiom' hasta na
ntquiена'cheⁿ, ndo'
xje^{n'}ñeeⁿ mana jndq tmaaⁿ
mana ljoo'ñê jo' jo' ndo'cheeⁿ
chiuu s'aa stoo na seijndaa'ñê na nntsom
cwii tsua'queeⁿ sein'meii^{n'}eⁿ na tjacwaaⁿ na
nntsom, ndo' cwiicheⁿ je' sein'meii^{n'}eⁿ na
nntjo'ñê, laa'ti na mawatsoo stoo naquii'
ndq ndq tquie yuu na jom mac'eeⁿ.

Mana ntycwii ñ'oomwaa.

Ts'aⁿ na seineiⁿ cwento:

Sergio Vázquez Evaristo,
joona tsjoomna Sulja'

Ts'aⁿ na tache' cwento:

Eliuth de Jesús Apóstol

Cwentoo' tsaⁿnchqueeⁿ!

Tyom'aaⁿ cwii tsaⁿnchqueeⁿ na mayuu'cheⁿ na nchqueeⁿeⁿ cha'waa xuee ne ñenquii' ts'aⁿ na watsoo jom, macanda^a na nquicantyjaaⁿ na nlcwaaⁿaⁿ meiⁿchjoo ticaljeiiⁿ chiuu mach'ee yuu tsoñeeⁿ na cwileijndaa' nantquie na nlcwa^ana. Jom xeⁿ

jndq tcwaa^{n'aⁿ} mana nntseijndaa'ñê na jacwaaⁿ na nntsom, ndo' lcwii ts'oom xjeⁿ na mamach'eena na ñe'jnoom'm, jom meiⁿchjoo ticaljeiiⁿ chiuu cwiluiyuu nantquie, meiⁿ cantyja 'naa^{n'i} n'oom na cwineiiⁿ chquiaa, jom tomti ntyjeeⁿ na nlcwaa^{n'aⁿ}.

Tjacaati xuee tquieñe tsoñeeⁿ ndo' tjawiwi'i ti taleicandaq na nl'ueeⁿ nantquie ndo' n'oom teincwe, quia jo' tsoom nnom jnaaⁿ jndaaya. Je' 'u wja'cal'ue' n'oom n'oom teincwe na neiiⁿ chquiaa an nlcwaa'a, tso tsaⁿnchqueeⁿ ya naⁿ joya. Xjeⁿ'ñeeⁿ mana tja tsaⁿnchqueeⁿ, tjaanⁿ ñjom, ñjom nato na tjacal'ueeⁿ ñ'oom teincwe, tmaaⁿñê na tjaanⁿ nato'ñeeⁿ tyjeeⁿ'eⁿ waⁿ'aⁿ matsoom nnom tsoñeeⁿ naⁿ tja'naⁿ n'oom ljei. Tso tsoñeeⁿ nnoom, yuucheⁿ tja' na tja'naⁿ n'oom ljei', jo' na matsoom tquia tjoya ñjom, ñjom nato meiⁿncwii ts'oom tcwii ticaljeiya.

Jo' na matso tsoñeeⁿ nnoom 'u ts'aⁿ
 nchqueeⁿⁱ cwaadⁿ ñejndi' na ñjom, ñjom
 nato na wjacal'ue ts'aⁿ n'oom, aa ticaljei'
 na quiil' jndaq niom n'oom teincwe nchii na
 ñjom, ñjom nato na nl'ue ts'aⁿ n'oom,
 aa matsei'tiuu' na mameiⁿndyuuaa
 ntmaaⁿna' na quijocachoooya, ndi' quiil'
 jndaq quiwoooya na quijocal'a n'oom na
 nneii cwii chquiaa na nlcwa' 'u xjeⁿ nnc'io' 'u
 na nchqueⁿⁱ.

Na teijndyaa' tsa'nchqueeⁿⁱ mana
 seijndaa'ñê tjacwaaⁿ mana tsom,
 meiⁿchjoo tichjoo' ts'oom.

Mana ntycwii cwentowaa.

Ts'aⁿ na seineiⁿ cuento:

Aquileo Martín de Jesús,
 joona tsjoomna Suljaa'

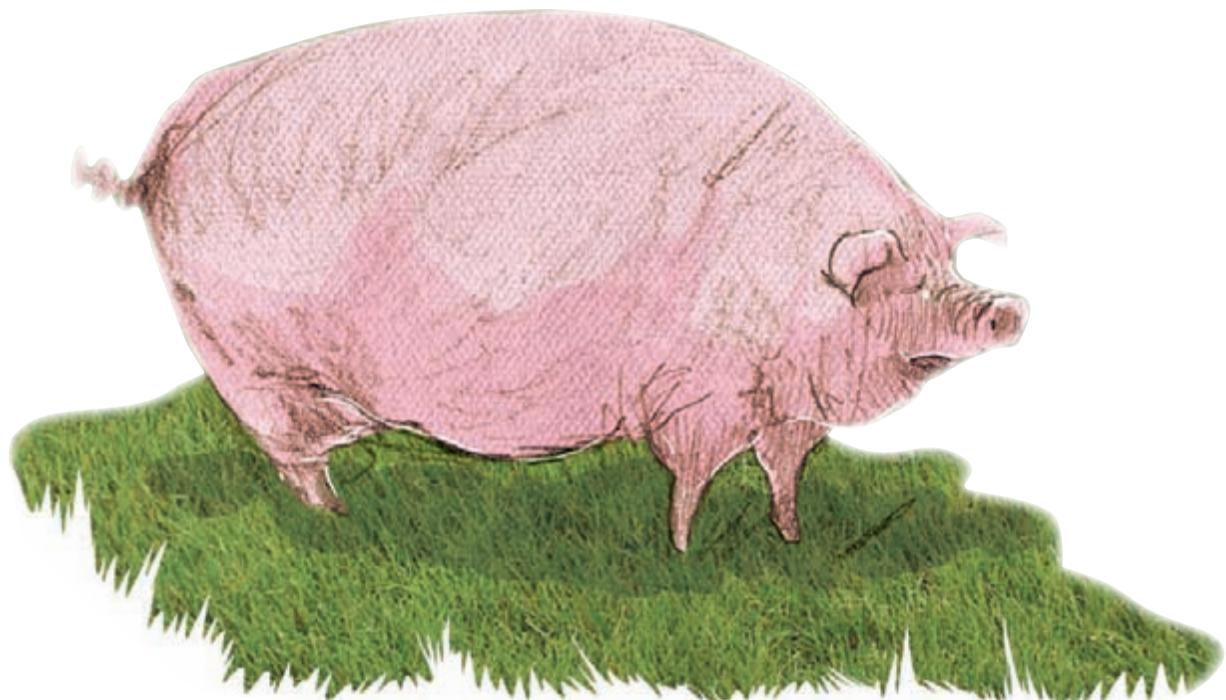
Ts'aⁿ na tache' cuento:

Eliuth de Jesús Apóstol

Cwentoo' snom, caxti xquie, quioo' xquie ñ'eⁿ catscu

Tquie'ntyjo cwii xuee'ñeeⁿ na
matso snom ndaq nc'iaaⁿaⁿ, ¿ljo'
cwila'tiuu'yo' na nl'aaya ñenquio
Ta na mando' jaa 'io ndii 'io? Ja mant'iaya
na jeeⁿ ya macwa'a meiⁿchjoo tyoo'ñeeⁿ
ja na ñe'jndo'a, majo'ti matso caxti,
mati ja cwitsjoomya manncwacatyeeⁿ nnaⁿ

na nlquiqaya, mati t'o quioo' xquie maluaa'
m'aaⁿ ja ndeii ndo' ndeii jndq macwa'a, t'o
catscu ticaljeii ja chiuu m'aⁿ'o ndi' nañequiee
na cwitsjoom manncwacatyeeⁿ nnaⁿ lquiqa
jndqanquia mantyo ndaa tsqueeⁿ.

Nt'ia'yо' a cwanti matsona' na nl'qaya
ljo' nl'aaya na ya Tam'aaⁿ. Matso snom, ja
nñenquiaya n'oom teincwe na nleil'uee'nê,
mat'o caxti na lquiqa cwii tsei na nnts'aaya
na ya jom, mat'o quoo xquie na yats'aⁿñê
ñ'eⁿndyo nñenquiaya ndaatsuu ndo' caxo
na mats'aaya naya jom.

T'o catscu ndo' ja je' ljo' nñenquiaya
nnoom, t'oona nnoom, 'u ncheⁿ nnts'a'
naya jom. Meiⁿñoom seichjoo'na' ts'om
catscu ee na sei'nqooⁿ'oⁿ na nñenquiaaⁿ

ncheⁿ macaⁿna na ncueeⁿeⁿ, xjeⁿñeeⁿ
ljondye nañeeⁿ xuee je' nl'aaya naya
Tam'aaⁿ cwii cwii nnom na jnda ljondyoo,
cwii cwii ndyena tyotseijndaa'ñe ljo' na
nñenquiaa.

Jnda ñeeⁿ xuee, snom jndye n'oom
teincwe jnda seitjoom. Caxti je', jndye ndei'

jndaq jndaq tsqaañ'añ, quioo' xquie je' jndye
ndaatsuu jndaq tquiaañ ndo' niom caxo,
catscu je' mana tueeñ'eñ jo' ljuii' ncheñ' jom,
na tquiaañ nnom ty'oom.

Snom, quioo' xquie, caxti xquie t'omtina
ndo' catscu ntycwii cantyja 'naañ'añ.

Mana ntycwii cwentowaa.

Ts'añ na seineiñ cwento:

Aquileo Martín de Jesús,
joona tsjoomna Sulja'

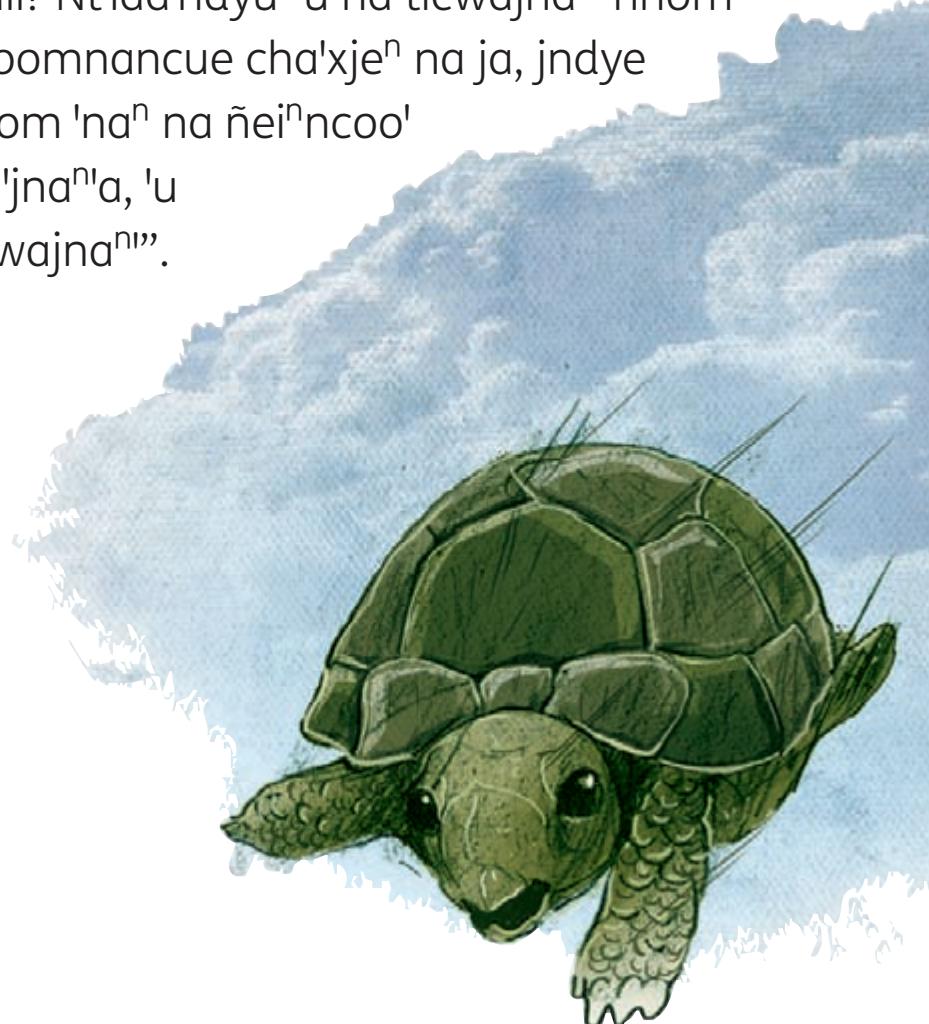
Ts'añ na tache' cwento:

Eliuth de Jesús Apóstol

Cwentoo' cwii tsuii quio st'eiⁿ*

Cwii xuee'ñeeⁿ, m'aaⁿ cwii tsuiichjoo 'ndyoo tsoo', tyjee'cañoom cwii st'eiⁿ matsoom: "¿Ljo' mache' re tsuii? Nt'iaa'ndyu' 'u na ticwajnaⁿ nnom tsjoomnancue cha'xjeⁿ na ja, jndye nnom 'naⁿ na ñeiⁿncoo' waljnaⁿa, 'u ticwajnaⁿ".

Tsuii t'ooⁿ matsoom: “¿Ljo' ts'iaaⁿ ticja' cja'ñ'oom' ja na nncwajnaⁿa cha'tso ljo' na 'u wajnaⁿ? Matso st'eiⁿ: “Ndyo' cja'waa' nacjoya”. Jaawixcwe nato 'oona xjeⁿñeeⁿ tso tsuii: “Are st'eiⁿ aa ntyji' yuu cwii joo manty'iandya' scaa”. St'eiⁿ matsoom: “U re tsuii nchii nc'q macwaⁿ ee nntseiquiooya 'u xeeⁿ cwicheⁿ ndii' na nntsu' ñ'oom waa”. Tsuii tsoom cwicheⁿ ndii': “Waa cwii joo manty'ia jeeⁿ scaa”. Xjeⁿñeeⁿ mana seiquoo st'eiⁿ tsuii pom tiooñê mana tueeⁿeⁿ.

Tsa'aⁿ na seiljeii libro:

Inocencio Domínguez D.

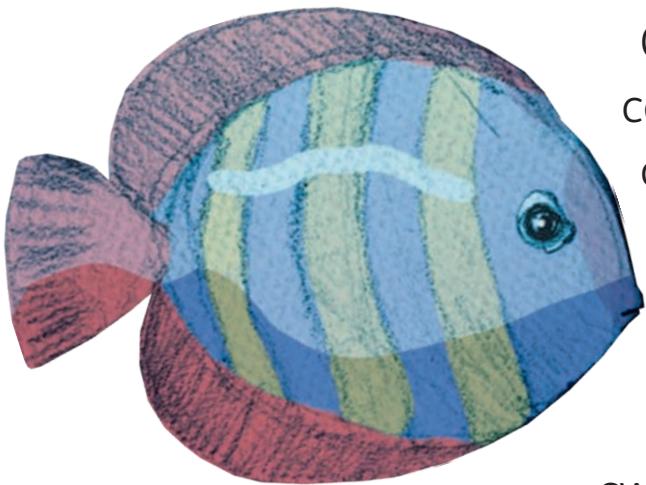
Tsa'aⁿ na seiteincoo':

Eliuth de Jesús Apóstol,
Caín de Jesús Apóstol

Calcaa na tañe'cal'a calcaa

Naquii' ndaaluee tjomndye chatsoti nnom calcaa na m'aⁿ, catscaa na t'maaⁿñeti hasta catscaa na cachjoon̄eti, na ncwaa cwii jomta joona ñ'loom na nla'jndaa'ndyena jo' na joona tañel'ana calcaa, joona tañec'omna naquii' ndaa.

Cwii catscaa'dñee^n ñe'cats'aa^n
caso, cwiiche^n ñacats'aa
casaa, cwiiche^n ñe'cats'aa
chancochjoo chatsondyena
cwiluena ljo' ñacal'ana.

Cwii catscaachjoo jom
matsoom na ñe'cats'aa^n

cwii tyochjoo, chatso calcaa
jla'che^n na jndanquia tax'eenaa nnoom
chiuu ts'iaa^n na tyochjoo ñe'cats'aa^n. Jo' na
matsoom; cha na ndaq nncjo ndaaluee
na ñenquiuu'a ñequio calcaanch'u na
jndye nnom colo, xje^n'ñee^n chatsondye
calcaa jla'nq^n na nei^nncoo'ndyena, jo'
chiimanaty'ena nei^nncoo' cwila'tsjq'a na
n'aa^n na ndo' ñei^nco n'omna ty'ena.

Mana jndaq cwentowaa.

Ts'a^n na seinei^n cwento:

Abimael López Arango,
Víctor Valentín Vázquez

Ts'a^n na tache' cwento:

Eliuth de Jesús Apóstol,
Caín de Jesús Apóstol

Ts'a^n na seiteincoo' :

Eliuth de Jesús Apostol,
Caín de Jesús Apóstol

Tsaⁿnchqueeⁿ*

Tyom'aaⁿ cwii ts'aⁿ na teinom' jñeeⁿ'ñe
ndo' nchqueiiⁿ'e' tyoch'eenc'uaa'ñê
na wjaⁿ jndqa na wjacatyjeii' n'oom
na njnqaⁿ cha ndqa nteijneiⁿ
tsjoñjeeⁿ na macaⁿna'
naquii' waⁿ'aⁿ.

Luaa ñ'oom na jom tyotseineiiⁿ, na mayuu', jo' ticwii xuee tyocaⁿ jndqa,
qa meiⁿncwii tja'naⁿ ljo' c'oom xjeⁿ na wjalcwee^{n'e}ⁿ.

Seijomna' cwii xuee'ñeeⁿ, tjannaa^{n'a}ⁿ cha'xjeⁿ na quicaⁿ jndqa na tue^{n'e}ⁿ xqueⁿ sjo yuu na xjeⁿ quicaⁿ jo' jo' ljeiiⁿ cwii casojndqa ndo' xje^{n'ñee}ⁿ ljo'ñê na wacheeⁿ ndo' too^{n'o}ⁿ na tyotseitioom matsoom:

“Xeⁿ nntsei'cuq'a casojndqam'aaⁿ jo' nncwaa tsjo'ñjeeⁿ ja na nnc'oⁿ cwii caxtixquie, ndei' na lqueⁿyo' ticwii xuee, ñ'eⁿ joona' nc'oⁿ cwii catscuxquie; juuyo' nnts'aayo' tsjaaⁿ ndo' xeⁿ jndqa teijndqa ntseinaaⁿ jooyo' njndqa ndo' xje^{n'ñee}ⁿ ndya' jndye s'om nnuiom ja”.

“Ndo' xeⁿ jndqa ja nndqa nnc'oⁿ cwii catsmaⁿxquie, ee jooyo' cjee nleijndyeendyeyo' ndo' ticwee' yo ndo' mandaqa nnc'oⁿ cwii w'aachomchjoo, ndo' nt'om quoo'ntquie na maxjeⁿ matyjaa' ts'ooⁿ na nnc'om; ndo' jndye 'naⁿ nnuiomti ja ndo' taxoc'ooⁿ na jñee^{n'ndyo}.

“Seitiuutyeeⁿ xeⁿ na nndqa nntseijnda quoo'ntquie jndye

tsjaaⁿ nl'ayo' ndo' xeⁿ jndq teint'maⁿndye
ndayo' ndo' naquii' ntaa jooyo'
nncwjeii'ndyoo quioo'
na ntmaⁿndyeti ndo'
na neiⁿncoo'ndye
na nl'a ts'iaaⁿ, ndo'
xjeⁿ'ñeeⁿ ndqaq
nntseintyaya
tyuaa... xondqaq,
xondqaq nchii ja

nnts'aa ts'iaaⁿ, ee ja nleityandyoo mayati
cwe' nntsaq'ntjoⁿ nn'aⁿ na nl'a ts'iaaⁿ ee ja
t'maⁿ nluindyoo ndo' tomti nt'ia ts'iaaⁿ na
cwil'ana cha na nchii nleits'o zapatoo'a.
Ndo' cwe' tquia meiⁿntyjqaq'a nntsjoo
ndqaqna: ¡Queⁿndyo' 'o naⁿntqueeⁿ!"

Naquii' na jndeii tsoom ñ'oomwaa'
xjeⁿ'ñeeⁿ mana tju'ñe casojndqaq jndeii
jleinoom naquii' jndqaq, 'ñeeⁿ ti' na jeeⁿ
jndye ljo' matseitiuu.

Tsa'aⁿ na seiljeii libro:

Lázaro Márquez Joaquín,
Jooná tsjoomna Cheránástico, Paracho

Ts'aⁿ na seiteincoo^l:

Eliuth de Jesús Apóstol,
Caín de Jesús Apóstol

Tyochi' na seicwaqueⁿna' na yuscuchjoo*

Tyom'aaⁿ cwii calajndyo nacañoom
cwii tsui' na tjatseicaañê ñejomto
tiooñe cwii tyochi' ndyo'nc'eeⁿ na
ljuui'ñe 'ndyoo cwii cajndyaa.

Seiweeⁿ juu ndo' tjañ'oom
juu wa^{n'a}, jndq chii tcaaⁿ
ndq ty'ooots'om na
nla'cwa'queⁿna jom cwii
yuscuchjoo ndo' jndq
l'ana.

Tjacaati ndyu' teijndeii
yuscuchjoo tquie'ntyjo
ñoom'm na maya
nncocoom tso calajndyo
nnom yuscundyua
chjoo'ñeeⁿ: "Cwjeii'ndyu'
na cha'waa nnom tyuua
'ñeeⁿ ñ'eⁿ na ya nnco'co'; ndo'

* Anónimo, *Código de Manú*, FCE, México, 2000, p. 26.

mañenquiaya ñ'oom'a ndo'
nntseicanda na nndoo^aa na
ma'co' ñ'eⁿñê".

T'o yuscundyua'ñeeⁿ
tsoom: "Ñe'cocoya ñ'eⁿ
ts'aⁿ na tjacantyja na
jndeii na meiⁿncwii tjaa
'ñeeⁿ nnaⁿñe ñ'eⁿñê".

Tso calajndyo
nnoom: "U'ñeeⁿ

nquio na
ñe'camaⁿ'co' jo'
quio ñe'quioom'
xeⁿ yuu' naljo".

Cwiicheⁿ xuee tjaaⁿ

m'aaⁿ ñe'quioom' tsoom: "Yuscundyua
jndaaya ñe'cocoom ñ'eⁿ ts'aⁿ na meiⁿncwii
tjaa 'ñeeⁿ nnaⁿñe ñ'eⁿñê. ¿'U aa ñe'co'co'
ñ'eⁿñê?"

T'o ñe'quioom' nnoom matso: "Juu
nchQUIU jndeiiityeeⁿ cwaxe' ñ'oomwaa'
nnom jom".

Juu calajndyo taxeeⁿ'eⁿ ñ'oomwaa' nnom
nchQUIU.

T'o nchQUIU: "Juu jndye wjañ'oom ja
yuu na l'ue ts'oom". Juu calajndyo maxjeⁿ
tica'ndiiñê seity'oonñê nnom jndye na coco

tsaⁿ'ñeeⁿ ñ'eⁿ yuscundyua jnaaⁿ;saq
 juu jndye t'mooⁿ na ta sjo jndeiiyeeⁿ
 ee juu quitseilcwe' jom; jo' na tja calaqjndyo
 nam'aaⁿ ta sjo.

“Juu tyochi' jndeiiyeeⁿ nchiiti ja ee jom
 ma'ñeeⁿ ja ndo' majaqueeⁿ'eⁿ naquii' ts'o
 'naⁿya.”

Juu tawee'ñeeⁿ, tjacal'ueeⁿ tyochi' juu
 tyochi' seijsoom ñ'oom na nnco'coom ñ'eⁿ
 yuscu jnda tsaⁿ'ñeeⁿ, tsoom jach'ee xuee
 na mal'uaya scuya.

Xjeⁿ na tuee' calaqjndyo'ñeeⁿ waⁿ'aⁿ
 taxeeⁿ'eⁿ nnom yuscundyua jnaaⁿ aa
 ñe'coco ñ'eⁿ tyochi' juu yuscu'ñeeⁿ tsoom
 ya nncocoya ñ'eⁿ tyochi' ee jom jndeiiyeeⁿ
 nchiiti ta sjo, nchiiti jndye, nchiiti nchquiu
 ndo' nchiiti ñe'quioom'.

Seitiuu cheⁿnqueⁿ naquii' ts'oom tsoom:
 “Na cwimacandaqncwe, ¿yuu l'ue na s'aa
 na seicwaqueⁿna' cachi' na yuscuchjoo?”
 Seity'ooñennaaⁿ'aⁿ nnom ty'oots'om na
 catseicwaqueⁿnnda' yuscuchjoo'ñeeⁿ na
 cachi', cha'xjeⁿ na naⁿjndyee na ñetuaa
 ndo' s'aannda'na' juu naljo'.

Ts'aⁿ na seiteincoo':

Eliuth de Jesús Apóstol

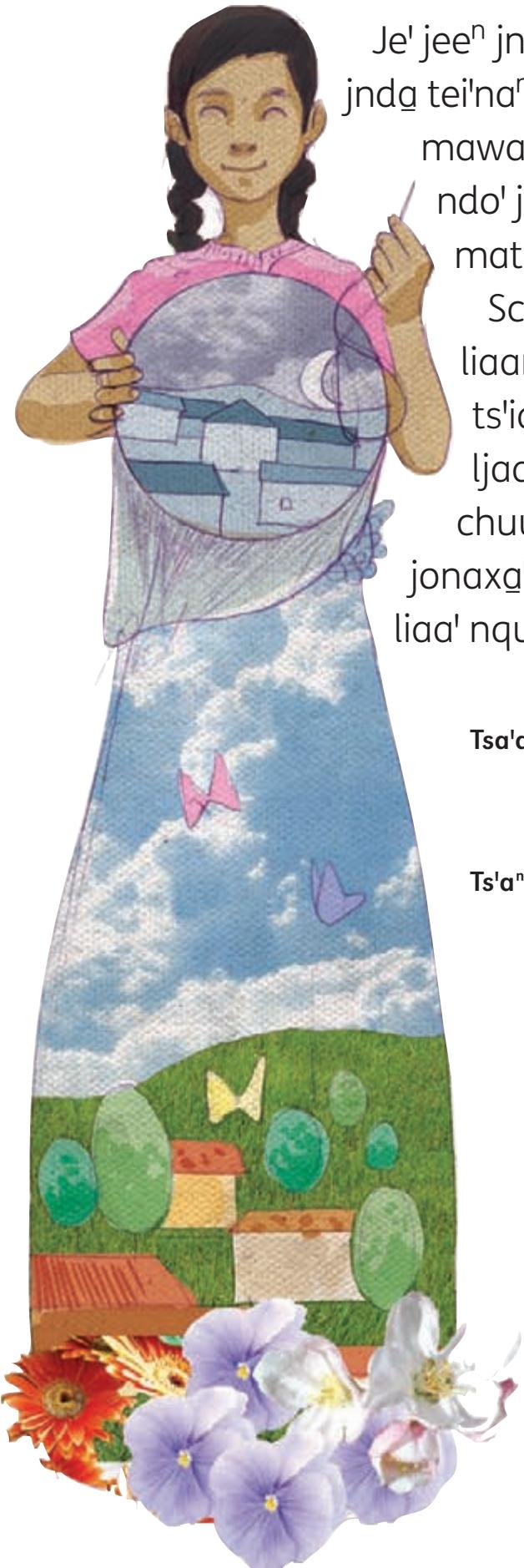
Je' mataya cwentaa' tsjomya*

Xjeⁿ na cachjoondyo na tjowijndo
ndo' na jnaⁿna' na tjotseitiuuya
ñe'quioom' ñenquio nta ntsjo
nt'iaana naljo'.

Jo' chii je' mata cwii canto cwentaa
tsjomya.

Matio'naadⁿndyo ndyuua yuu na
tsotyaya ñ'eⁿ tsondyo teijndana ndo' ticwii
cwitsjoom jeeⁿ neiⁿncoo' cwileixuee naluaa'
cwint'iaana ja na jowijndoya.

Tsjomya jeeⁿ neiⁿncoo'ndyu', ñ'eⁿ
n'omnooⁿya mant'iaya tsjo'luee 'naⁿ'
ndo' nchquiu 'naⁿ' jeeⁿ neiⁿncoo' 'ndaa
joona', jeeⁿ neiⁿncoo' ntyjii ts'aⁿ na
nnCWjei'tsjaaⁿ'ñe ts'aⁿ nchquiu'ñeeⁿ.

Je' jeeⁿ jndye ts'iⁿaaⁿ ñequio jnom
jnd^a tei'naⁿya, cwiluiindy^o ts'aⁿ na
mawa jnom cha'xjeⁿ na tsondy^oya
ndo' jeeⁿ neiⁿncoo' ts'iⁿaaⁿ waa'
matseijomna' juu cha' na cancjuu.

Scundy^o ntyijiya ee na cw^aya
liaancue ee juuna' chuuna'
ts'iⁿaaⁿ na cwiluii tsjomya ndo'
ljaa' na niom nnom tyuaaya
chuu'na' ljeii jndyaya ndo'
jonaxaⁿ'a ndo' xcwee'a cha'xjeⁿ na
liaa' nquii tsondy^oya.

Tsa'aⁿ na seiljeii libro:

Agustina Mondragón Paulino,
mazahua.

Ts'aⁿ na seiteincoo':

Eliuth de Jesús Apóstol

Stoo*

Jeeⁿ ndya ya cwiluii cwenta n'oomljoo 'naⁿya, 'ñeeⁿ na mando' joona' jo' cwii stoochjoo, jeeⁿ ndya' ya cwiluii cwenta n'oomljoo.

Cjoo' cwii tiochjoo matiooya ndaaljo' na tuii ñ'eⁿ lqueeⁿ na manquiaya na quial'uadⁿ'aⁿ ndo' quicaⁿ'tyaⁿ nnoom:
“Cando'tyeeⁿ joona cwii naya 'ñeeⁿ matioo cwenta joona' l'o”.

Tsa'aⁿ na seiljeii libro:

Sandra Guadalupe Ac Chí

Ts'aⁿ na seiteincoo':

Eliuth de Jesús Apóstol,
Julio López Arango

Sto na cachquiee na mando' quioo'*

Tyom'aaⁿ cwii pasto na tyonoom'm
quioo' ntsmeii^{n'e}ⁿ na tquia
tyom'aaⁿñê yuu na waa tsjoom,
cwe' na canchquee^{n'e}ⁿ, jndye ndii' jndeii
ñeseixuaⁿ, na c'ootei'jndeii nn'aⁿ jom ee na
macwitquii *lobo* canmaⁿ ntsmeii^{n'e}ⁿ.

Cha'na we ndyee ndii' na cjeem'aaⁿna' na
jla'ñ'oom'ndye nn'aⁿ jom na ty'etei'jndeiiina
jom, sag jom cwe'
tquiu'nn'aaⁿ joona naljo'
matjoom. Sag tuee' cwii
xuee na mayuu'
na tquie *lobo*
na nntquiyo'
canmaⁿ
ntsmeii^{n'e}ⁿ
too^{n'o}ⁿ na
matseixuaⁿ jndeii
na macwaaⁿ nn'aⁿ
na nndeii'jndeiiina

jom na nnta'ñoom'na canmaⁿ, saa nn'aⁿ
na m'aⁿ candyo taticala'ñ'oom'ndyena jom,
jla'tiuuna cwiicheⁿ cwii ndii' na cwe' na
cachquee^{n'eⁿ}.

Ndo' na ñenqueⁿ ticanaⁿ teinquier^{eⁿ}
lobo'ñeeⁿ quoo' ntsmeii^{n'eⁿ}.

Ñ'oomwaa ñe'catsona' na cwii ts'aⁿ na
cwe' manqui'u'nn'aⁿ ljo' na nncwantjoom
jo' meiiⁿ na nntsoom ñ'oom na mayuu' saa
tja'naⁿ 'ñeeⁿ cwi nntseiyu'.

Tsa'aⁿ na seiljeii libro:

Esopo

Ts'aⁿ na seiteincoo^l:

Eliuth de Jesús Apóstol,
Julio López Arango

Cajndye xquie ñ'eⁿ cajndya*

Tja'naⁿ 'ñeeⁿ juu neiⁿnco ts'om na
nla'tmaaⁿ'ndyena juu ñequio cantu,
xeⁿ na nntseiyu' ts'aⁿ ñ'oom'ñeeⁿ jeeⁿ
cwajndii ncolcwe' ts'aⁿ jndanquia.

Jeeⁿ ya ljo cajndyaa xqueⁿ cwii ts'oom,
matseijndaal'ñê na nlqueeⁿ cwii taⁿ caxo na

x'ueeⁿ naquii' cwii tiaⁿnta, jo' ljeii cwii
cajndye xquie jom ndo' luua to'yo' na
matseineiⁿyo' ñ'eⁿñê:

¡Jeeⁿ casmaⁿ tsq' u cajndyaa!

¡Jeeⁿcheⁿ ndya' neiⁿncoo'ndyu'! ¡Xeⁿ
cwe' ndq q nntseineiⁿ meiⁿncwii casa
xotseijomna' juu ñ'eⁿndyu'!

Sq q juu cajndyaa na ñe'ca'mooⁿ na
ya nntseineiⁿ mana ljuii' caxo 'ñom ndo'
meiⁿñoom' seicjaa 'ndyoo cajndye juund'
sq q juu cajndyaa ntjeiⁿ cwe' seitcweñê jndq
na tquiu'nn'aⁿ cajndye jom.

Ñequio historiawaa nleitquioo' cwantí t'maⁿ
cwii nnom na ya n'luee'ndyu': na jndo' ts'om
ts'aⁿ mawantjomna' nchiiti najndeii ts'aⁿ.

Teincoo' n'oomwaa ñequio ñomndaa.

Ts'aⁿ na seiteincoo':

Eliuth de Jesús Apóstol,
Julio López Arango

Catsuu ñequio catscoo*

Cha'lsso xjeⁿ 'naⁿ cha'xjeⁿ na jaa
cwila'tiuuyanncwjei'na ee na
nntseitiuu ts'aⁿ juuna' jndeitina'
nchiiti joo na matjoom. Je' nntsei'naⁿ cwii
ñ'oom na ncwjei'yuu'ñena' ñ'oomwaa.

Jndye cwento niom saq je' nlanaqⁿya
cwentoo' catsuu ñequio catscoo, to'na
na jla'neiⁿna cantyja chiuu ta'ndo'na, juu
catsuu tooⁿoⁿ na matseis'añê na jeeⁿ wjee
ndaa'ñom.

—Quia na nn'aⁿ na manomna naquii'
jndaq na cwil'ana ts'iaaⁿ nnts'aana'
ts'ooⁿ na ñe'quiaya x'ee cwii malquiaya,
jndeii mawjee ndaa'ndyo_o ñe'we ndii' cwii
nntseicwajndyooñe x'eeⁿ mana nquiooñê.

* *Kin xokik yéetel kin ts'übtik in t'aan. Maaya. U áanalte'il xook, Empiezo a leer y escribir en mi lengua. Maya.*
REVISTA, INEA, México, 2006, pp. 61-62.

T'o catscoo tsoom:

—Macaⁿna' nnt'iajndya^qa quiajo'
nntseiyu'a ljo' matsu'.

Tso catsuu:

—Luaa' ndyo cwii ts'aⁿ nlqui^qa jom, xeⁿ
jnd^q cja'ndoo'ndyu' nnt'ia' ljo' nntjoom.

Tjawindyoo' ts'aⁿñeeⁿ nacañoom' catsuu
mana tquiiyo' x'eeⁿ jnd^q chii seicjeeñê
na tant'ioom, majuu xjeⁿ na tant'ioom
maljui'nom catscoo na nnt'iaaⁿaⁿ ljo'
nntjom ts'aⁿ cha'xjeⁿ na jnd^q t'maⁿna.

—Jnd^q na ljeii ts'aⁿ na catscoo lju'i'nom,
aa 'u catscoochjoo na teincoondyu' x'aya
cwe' ticatseiñ'oomñê ñecwitco tjacaⁿ.

—Jndq na nt'iaa^{n'a}naljo' —tsoom
jndeii ndya' t'maⁿ tquiu'nn'a^{n'na}joona'.
Seicandyoo'ñē nacañoom' catsuu ndo' luaa
tsoom: aa ntyji' meiiⁿ na tiñe'catseiyu' saa
ja w'iiti ndaa'ndyoya nchiiti 'u.

—Tiyuu' na ljo' nndqa nntseiyu'a hasta
xjeⁿ na m'moⁿ na mayuu' w'iiti ndaa'ndyo'.

Jndqti na jla'neiⁿna matyjee' ts'aⁿ na
nnts'aa ts'iaaⁿ jndqa matquii catscoo
x'ee ts'a^{n'ñee} cjee m'aa^{n'na} na tant'ioom
maljui'nom catsuu na nnt'iaa^{n'a} ljo'
nntjom ts'aⁿ.

—Cha' na nt'iaa' ts'a^{n'ñee} catsuu ndo'
ntyjeeⁿ na tquii quioo' x'eeⁿ mandiñoom'
seixuaⁿ jndeii: jndeii seixuaⁿ tsoom: tquii
catsuu ja.

Ndo' na ty'ueeⁿ na tquii catsuu jom mana
tiooñē tue'ja^{n'a}.

Tso catsuu xeⁿ na ticant'iaya na luaa':

—Tijoom nntseiyu'a.

Jndq na tuii cha'tso nmei^{n'}
mana to^{n'ndyena} cwii cwii
ntyja ty'ena.

Ts'aⁿ na seiteincoo':

Eliuth de Jesús Apóstol,
Julio López Arango

Catyja 'naaⁿ' catyeⁿnquiee*

Tyom'aⁿ catyeⁿnquiee naquii' naquii'
tsjoom 'ndyoo ntseiⁱ, jeeⁿ nquiaa
nn'aⁿ joona. Ee na waa ñ'oom na xeⁿ
na jeeⁿ nty'iaa' ts'aⁿ joona ncwjaa'ñena'
tcoo' meiⁿnquiaa joo tjaⁿts'aⁿ. Xeⁿ cwii ts'aⁿ
ntseicwa' joona oo ntyuiⁱ joona ncwjaa'ñena'
tcoo' ts'ø oo x'ee ts'aⁿ. Quia na
ncwiinom ts'aⁿ nacañoomna
macaⁿna' ntseit'maaⁿñe ts'aⁿ
joona ndo' nnts'aa ts'aⁿ naya 'naⁿ
na maquii oo macwa' ts'aⁿ;
cha na tja'naⁿ ljo' ntjom ts'aⁿ.
Ñ'eeⁿ nn'aⁿ ya'oomaⁿna ntana
saq cwiicheⁿ xuee taxocandaq
nleintyjana, ee na ndyii' tcoo'
oo maquiina' joona. Xeⁿñeeⁿ
jaacwaⁿ ts'aⁿ catyeⁿnquiee'ñeeⁿ
cha na ndyueendyena quio
ndaandyueena, tsaⁿwii'. Mati

* Domingo Dzul Poot, *Cuentos mayas. Edición bilingüe: español-maya*, Colección Raíces, Maldonado Editores-INAH-SEP, Yucatán, México, 1985 p. 61.

quil'uee nn'aⁿ joona cha na nty'ueena
ts'aⁿ na chuu teincoo' po, x'om oo yuscu
na teinquiee ndaatsuu' na taleicandaa
nntseicatei' jnda. Catyeⁿnquieem'aⁿ, nleisei
ts'iaaⁿ na l'ana xeⁿ na meincwii nantyquie
tyocwa'na na cwiitsjoom xeⁿ na nl'ana nasei.

Ts'aⁿ na seiteincoo':

Eliuth de Jesús Apóstol,
Julio López Arango

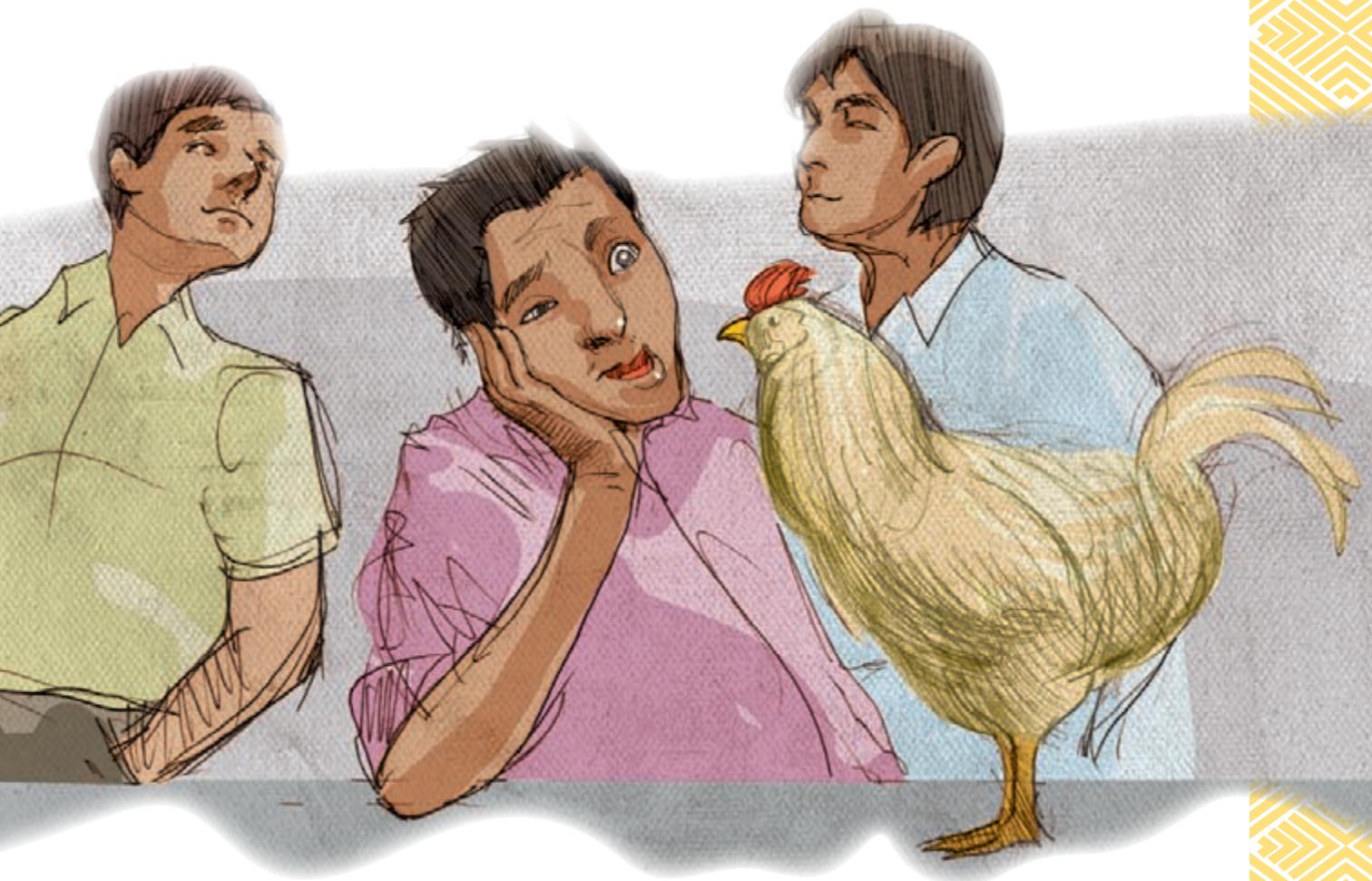
Tsaⁿ na tijndo' ts'om saa taⁿntjom na tjax'aañe*

M'aⁿ ndyee nn'aⁿ na
ñenquii 'ñeeⁿ ntseinda
joo, tsaⁿtquiee, tsaⁿ xcwe
joona jndo' n'omna ndo' tsaⁿchee na
mayuu'cheⁿ na tijndo' ts'oom. M'aaⁿ
cwii caxti njmeiⁿ'na, ndo' tijomndii na
nluena na nncwe'yo', cwiluena na meiⁿ
ñechjoowi' taⁿ tixonquiana nnom tsaⁿ na
jeeⁿ tijndo' ts'om.

Tue'cañoom xuee na jla'cuee'na
caxti'ñeeⁿ joo nquioom na nquiui na
jndo' n'om, tyuaa' jnda jla'jndaa'ndyena
chiuwaa nl'ana na meiⁿchjoo tinquia na
nlquii tsaⁿ na meiⁿchjoo tijndo' ts'om.

Ya ya jla'ñ'oom'ndyena caxti ndo' 'ndyena
jom na mayawaa na nntjaad'ndyena jom
naquii' ntom' na nneiiⁿñê ndo' xjeⁿñeeⁿ
tcwaⁿna ti'tyjeena na tijndo' ts'om ndo'

* Cuentos de engaños, para hacer reír y fantásticos. Hacedores de las palabras, Consejo Nacional de Fomento Educativo, México, noviembre de 2001, p. 25.

jndə na tjomndyena na ndyeendyena
ljuena nnom tsaⁿ na tijndo' ts'om:

—'Ñeeⁿ na neiⁿncoo'ti ndaa nntsoo' juu
na nlquii caxti.

—T'o tsaⁿ na tijndo' —ts'om ya.

Xjeⁿ'ñeeⁿ mana tjaa'ndyena caxti'ñeeⁿ
naquii' ntom', ndo' mana ty'ena na ndana.
Jndə na jnda nquio tsaⁿ na jeeⁿ ti'jndo'
ts'om, jom xjeⁿ'ñeeⁿ teicaⁿntyjaanⁿ tjaaⁿ
ndye'yu yuu na waa caseina na nlqueeⁿ
caxti na jneiiⁿñe naquii' ntom' jndə na
ntycwiñeyo' s'aaⁿ mana tjaaⁿ na nntsom.

Teincoo cwiicheⁿ
xuee cwitsjoomya
tei'cantyjana juu
tsaⁿtquiee matsoom:
—Cwa nlangaⁿya ljo'
ndaa na tsooya tsjom ja
nntseingⁿjndag^a ndaa na
tsoya. Tsjom tsoya ndaa na
tjoya cañoom'luee ndo' nt'iaya
ty'oots'om.
—Mayuu' —tso cwiicheⁿ xio chee—
, ja nt'iaya xjeⁿ na mawjaⁿ cañoom'luee,
mana t'uiya ts'o cotoom'm ndo' mana
saayâ wendyo^o cañoom'luee.
—Mayuu' —t'o tsaⁿ na tijndo' ts'om—
ja nt'iaya na mana sa'yo' jo' na seitiuuya
na taxocalcwe'yo', jo' chii mana tjoya
naquii' caseina mana tquia^gya caxti. Ñe'we
nde'i'nch'u cwii 'ndiya na nntquie'yo'.

Ts'aⁿ na seiteincoo':

Eliuth de Jesús Apóstol,
Julio López Arango

Cajndyaa ñequio tsjoo*

Jeeⁿ ñe'c'uu cajndyaa ndaatooo,
nejomto ljeiiⁿ cwii tsjoo na jnda tquie
na ñjom ts'om cwii tsjoom.

Ndye'yu tjantyjaaⁿ yuu na waa
tsjoo ljeiiⁿ na xondaq nc'om ndaa ee
ñjoom ts'om tsjoo xocandaq nc'oⁿ
tsua'ñom.

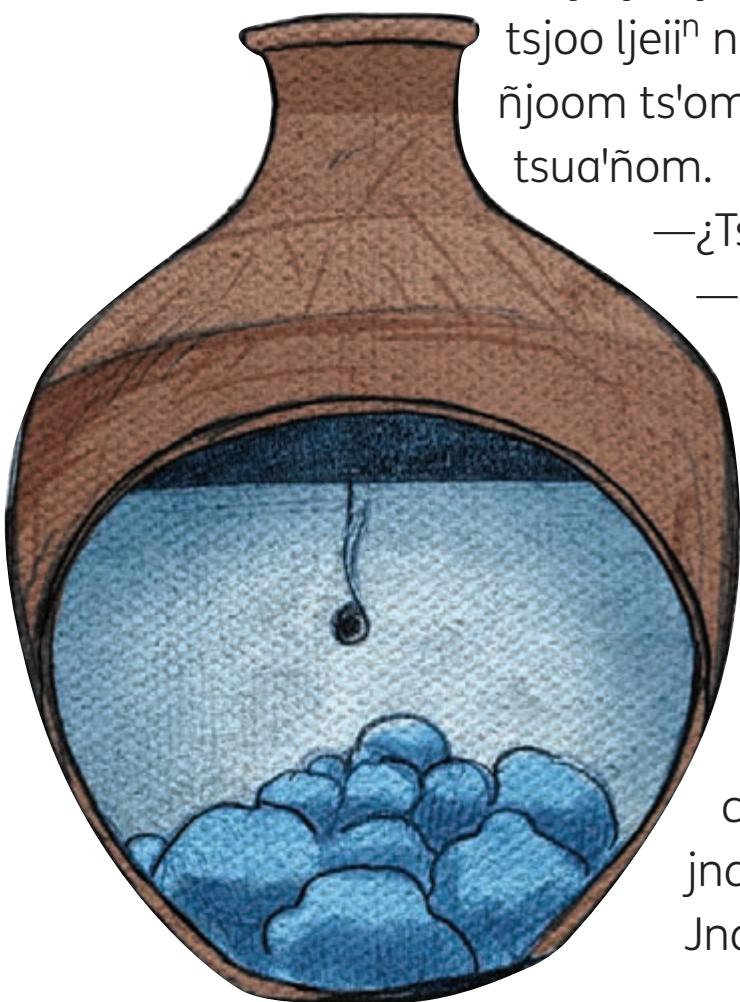
—¿Tsoom ljo'na' ndaq?

—nnts'aaya je'!

—Ticaljeiiya ljo'

—nnts'aaya je'—. Ee
nchii ya nntseicatoa
tsjoowaa ñ'eⁿ ljo' cha
na ya ndyowa ndaa na
nnc'uaya juuna'.

Tsjo' najndyee na tju'
cajndyaa ñe'chjoowi'
jndyowa ndaatooo.
Jnda chii tjoom'm cwiicheⁿ

* *Español. Tercer grado Actividades*, Secretaría de Educación Pública, Segunda reimpresión de la segunda edición, México, 2001, p. 100.

tsjo' majndyowati ndaatioo chjoowi',
ñecwiitco ñetioom ljo' ts'om tsjoo
hasta na jndyowañ'eⁿ ndaa mana
jndaq t'om juuna'.

—Quia jndaqcheⁿ na
tyje'cañooⁿya —ndaa je'—
Nnc'uayayaya juuna' cha na
nleicheⁿ naⁿc'uaaya ndaa.

Ñ'oom jndo' ts'om na
ma'moⁿ ñ'oomwaa:

Xeⁿ na nntseijndu'
na nntsa' ljo' na
matsei'tiuu' na
jeeⁿ jnde'i'na' na
nluii maxjeⁿ nndaq
nntsa' juuna'.

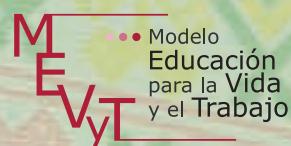
Ts'aⁿ na seiteincoo^l:

Eliuth de Jesús Apóstol,
Caín de Jesús Apóstol

El Libro de lecturas es un material que te invita a conocer diferentes personas, lugares y culturas, a través de cuentos, leyendas, narraciones o adivinanzas, con la intención de que descubras diversas cosas sólo con el hecho de leer.

Naquii' librowaa nljei' jndye nnom ts'iaaⁿ na nntsa' ndo' ñequio joona' na nntoⁿ na nntsei'naⁿ ndo' na nntseiljei' ndo' mati nljei' jndye nnom chiuwaa na nndaq nntseiljei' ñequio ñ'om!. Cjañoom ts'om' na ñ'om' wando'na' quia na 'u mawil'ee'ndyu' juuna'.

DISTRIBUCIÓN GRATUITA

LIBROMEII^N CWE'YU MACO'ÑOM TS'A^N JOONA'